

6.Луков В.А. Социальное проектирование. – М., 1997. – С.41.

7.Бестужев-Лада И.В. Поисквое социальное прогнозирование: перспективные проблемы общества. – М., 1984. – С.28-29; Бестужев-Лада И.В. Прогнозное обоснование социальных нововведений. – М., 1993. – С.75-76.

8.Утопия и утопическое мышление. Антология зарубежной литературы. – М., 1991. – С.14.

9.Курносев Ю.В., Конотопов П.Ю. Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы. – М., 2004. – С.12.

10.Игрунова С.В. Улучшение качества жизни сельских женщин в стратегии регионального управления: Дисс... канд. соц. наук. – Белгород, 2004.

11.Оглоблина Г.И. Программно-целевой подход к управлению развитием образования на региональном уровне // Программно-целевое управление развитием образования: опыт, проблемы, перспективы. – М., 2001. – С.235.

Получено 27.02.2006

УДК 631 : 364

К.В.ПРОКОПИШАК, д-р екон. наук, Н.С.ЦІЦЬКА

Львівський державний аграрний університет

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Карпатський регіон характеризується своєрідними природними, демографічними, етнічними, соціальними, економічними, рекреаційними, екологічними особливостями. Характерною для регіону є співпраця прикордонних регіонів України та центрально-європейських країн в економічній, соціальній та політичній сферах.

Умови життя населення різних регіонів України значно відрізняються. Причому ці відмінності є суттєвими і між адміністративними районами неоднакової людності. Практика підтверджує, що регіони з високим економічним потенціалом характеризуються високим рівнем розвитку соціальної сфери. Тому відмінності в рівнях економічного розвитку окремих районів і сільських поселень значні. На наш погляд, регіон – це територія, яка характеризується своєрідними природними, демографічними, етнічними, соціальними, економічними, рекреаційними, екологічними особливостями і створює умови для господарської діяльності та відпочинку населення.

Метою дослідження є обґрунтування регіональних особливостей Карпатського регіону. Питанням регіонотворення в Україні приділяли увагу в своїх дослідженнях вчені-економісти М.Долішній, М.Паламарчук, В.Поповкін [1,3]. Зокрема, беручи до уваги демографічні та економіко-географічні особливості О.Шаблій виділяє Західний економічний район, до складу якого увійшли області: Львівська, Волинська, Рівненська, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька [2]. Такої ж схеми соціально-економічного районування України дотримуються: М.І.Долішній, М.М.Паламарчук, О.М.Пала-

марчук, А.Т.Шевчук [1, с.37-117]. Дане районування базується на історичних, економічних та соціальних особливостях, спільності перспективних напрямів соціально-економічного розвитку регіону.

На початку 90-х років з проголошенням України незалежною державою, в економічній літературі прослідковується наукова творчість в регіоналізації країни. В.А.Поповкін виділяє регіон – Українські Карпати, до складу якого входять області: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька [3]. Економічне районування враховує також зони спеціалізації щодо сільськогосподарського виробництва. Тому досить вдалим є економічне районування України, яке запропонували М.Д.Пістун і Ф.Д.Заставний. Вони виділяють економічний район – Карпатський, до якого входять області: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька. В.А.Поповкін також об'єднує Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську, Чернівецькі області в один економічний район і називає його – Українські Карпати [3].

Досліджуваний об'єкт – Карпатський регіон – має низку особливостей. Він характеризується спільністю суспільно-історичного розвитку та подібністю економіко-географічних умов. Регіон має свою специфіку і у виробничих відносинах. До складу Карпатського економічного регіону входять Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області. Він займає територію Карпат, Передкарпаття, Закарпаття, характеризується строкатістю природних умов і ресурсів. Гірська частина Східних Карпат займає південну і південно-західну територію району. Через зручні перевали гірських масивів прокладені залізниці і шосейні дороги, за допомогою яких здійснюються внутрішні транспортно-економічні зв'язки, а також зовнішньоекономічні зв'язки з Чехією, Словаччиною, Угорщиною, Польщею та іншими країнами. Північну частину Карпатського регіону займають рівнинне Передкарпаття, частина Волино-Подільської височини, Розточчя, Мале Полісся. Закарпатська область, значна частка якої знаходиться у Східних Карпатах, займає північно-східну частину Придунайської низовини.

Суттєвою особливістю Карпатського регіону є велика різноманітність природних умов. Тут кожна область розміщена в різних природно-кліматичних зонах. Регіон характеризується і строкатим ґрунтовим покривом: сірі, лісові та опідзолені чорноземи (Волино-Подільська височина), дерново-підзолисті поверхневооглеєні (Прикарпаття), бурі лісові (гірські райони Карпат).

Досліджуваний регіон багатий на природні ресурси. Так, у Прикарпатті містяться великі поклади самородної сірки, калійної і кухонної солей, ресурси нафти і газу обмежені. На північному заході регіону є поклади кам'яного вугілля. Розвідані корисні копалини золота, ртут-

них руд тощо. Одним із найбільших багатств регіону є лісові ресурси. У Карпатському регіоні зосереджено більше 20% лісового фонду країни і близько 5% запасів стиглого лісу. Карпати – найбагатший лісовий регіон Центральної Європи зі своєрідною фауною і флорою. Серед лісових ресурсів переважають такі цінні породи, як дуб, бук, ялина, модрина. Лісистість регіону становить в середньому 35-38%.

Клімат регіону неоднорідний, але в цілому континентальний з м'якою малосніжною зимою, затяжною весною, нежарким і дощовим літом, теплою і сонячною осінню. Весна в регіоні починається з березня, а польові роботи – з квітня. Літні температури повітря невисокі. Зниження температури починається з вересня. Вегетаційний період закінчується в останніх числах листопада і триває 265 днів.

Карпатський регіон відноситься до екологічно чистих регіонів України.

Вагомою особливістю досліджуваного регіону є екологічна безпека. З соціально-економічної точки зору під екологічною безпекою слід розуміти забезпечення умов збереження здоров'я населення та тривалого соціально-економічного розвитку регіону. Для екологічної безпеки досліджуваного регіону характерні наступні особливості:

- пріоритетність. Екологічна безпека є складовою національної безпеки держави, обов'язковим атрибутом прав і свобод людини та входить до мінімального стандарту життєзабезпечення;

- відсутність “індивідуалізації”. Принцип “природа не знає кордонів” унеможливує будь-які спроби індивідуалізувати екологічну безпеку, тобто екологічна безпека – це благо колективного споживання, а тому вона не може бути об'єктом ні приватної, ні державної власності;

- взаємозв'язок з соціально-економічними процесами, що наголошує на пошуку компромісів при вирішенні екологічних та соціально-економічних проблем регіону;

- невизначеність кількісних та якісних екологічних показників. Знання сільського населення обмежені щодо стійкості екологічних систем, що впливає на сповільнене сприйняття селянами реальної загрози екологічної безпеки;

- постійність. Екологічна безпека є постійним благом, що обумовлює необхідність забезпечення екологічної мобільності поколінь та неперервності екологічних умов їх проживання. Забруднюючи зараз довкілля, ми беремо борг у майбутніх поколінь, позбавляючи їх прав на екологічну безпеку;

- політична структуризація. Екологічна безпека є одним з головних чинників політичної структуризації регіону та країни в цілому.

Підтвердженням цього є поява політичної партії “Зелених” і громадських рухів охорони довкілля;

- взаємозв'язок з гуманітарною сферою (духовною, культурною і т.д.).

Розвиток гуманітарної сфери визначає рівень екологічної свідомості населення, яке формується під впливом ряду чинників: виховання, освіта, народні традиції. Під дією перелічених чинників формується екологічний менталітет населення регіону.

У своїх наукових дослідженнях В.С.Кравців відмічає, що гуманітарний зріз екологічної безпеки потребує глибоких і усесторонніх наукових досліджень, з точки зору розвитку процесів державотворення. В цьому плані видається надзвичайно актуальним вивченням екологічної безпеки як засобу консолідації української нації [4, с.16].

Карпати – це рекреаційний регіон, що швидко формується, найбільш прийнятний для санаторно-курортного лікування, оздоровчого туризму та відпочинку. В регіоні є значні запаси лікувальних торфогрязей та озокериту. Основу рекреаційного фонду регіону становлять гірські ліси, зелені зони міст і сіл. Карпатський регіон є всевітньою здравницею, місцем зосередження курортів і туристичних маршрутів. Численні джерела фармакологічно активних цілющих вод різного хімічного складу, чисте гірське повітря, багата рослинність ландшафтів Карпат створюють сприятливі умови для розвитку мережі курортів, пансіонатів, будинків відпочинку, туристичних фірм. Поряд з цим, сучасний поділ праці досяг такого рівня, коли рекреація не може розвиватися відокремлено, без органічного взаємозв'язку з іншими галузями народного господарства, тому в регіоні поглиблюються економічні й організаційні взаємозв'язки між підприємствами народного господарства і установами рекреаційної спеціалізації.

Природно-ресурсна база санаторно-курортного напрямку дає можливість щорічно оздоровити більше, як 120 тис. чоловік. В регіоні наявні великі природно-ресурсні можливості для організації зимових видів рекреаційної діяльності, зокрема гірськолижної (сmt. Славське). В цілому в регіоні освоєно більше 10 гірськолижних трас і обслуговується за сезон понад 50 тис. любителів зимового відпочинку в горах.

Карпатському регіону властива така особливість, як інвестиційна привабливість, адже туристична, рекреаційна, оздоровча функції регіону сприяє розвитку інвестиційних процесів, результати яких підвищують доступність до цього регіону і одночасно не спричиняють негативних змін в середовищі через виникнення і функціонування відповідних господарських суб'єктів.

Від умов топографічної зональності залежить і поселенська мере-

жа регіону. Кожен 16-й зі 100 жителів проживає у містах. Склад населення представлений народами різних національностей (росіяни, поляки, євреї, угорці, болгари, румуни). Однак за чисельністю в усіх адміністративних районах регіону переважають українці.

У досліджуваному регіоні демографічний розвиток відповідає існуючим закономірностям і тенденціям розвитку даного процесу. Характерною особливістю виступає зниження темпів росту чисельності населення. Погіршення демографічної ситуації проявляється через скорочення природного приросту і ріст смертності населення. Демографічному розвитку сприяє комплексний соціально-економічний розвиток регіону. Демографічна політика перш за все повинна враховувати особливості регіону. Для Карпатського регіону характерні всі види міграції населення. На її структуру і напрямки мають вплив існуючі трудові та інші традиції місцевого населення. Міграція населення в регіоні спричинена прискоренням процесу урбанізації на основі індустріалізації, поглиблення та удосконалення територіального поділу праці, бажанням оволодіти сучасними професіями і підвищити кваліфікацію, розкрити індивідуальні здібності. Сама міграція диктується постійно зростаючими вимогами населення до рівня життя, включаючи не тільки матеріальні, але й духовні якості.

Суть економічної особливості регіону полягає в забезпеченні збалансованого розвитку всіх галузей народного господарства регіону. Забезпеченню стабільного економічного розвитку сприяють наступні чинники: виробничі, інвестиційні, фінансові. Виробництво конкурентоспроможної продукції вимагає встановлення вертикальних та горизонтальних інтеграційних, а також кооперативних взаємозв'язків між суб'єктами господарської діяльності. Економічний розвиток регіону неможливий без залучення зовнішніх ресурсів при максимальному використанні власних (наявних регіональних).

Ринкові відносини дають можливість місцевим органам самоврядування регулювати умови господарювання через розміри податків, платежів за використання місцевих ресурсів і цим впливати на економічну поведінку підприємств в інтересах регіону. Але на сьогодні не до кінця розроблені економічні і правові гарантії, які б сприяли реалізації нових можливостей місцевих рад народних депутатів.

Характерною особливістю соціально-економічного розвитку Карпатського регіону є співпраця прикордонних регіонів у економічній, соціальній та політичній сферах. Відповідно до проекту "Підтримка соціально-економічних перетворень прикордонних регіонів України і Польщі", який фінансується за рахунок коштів Польсько-Американсько-Української Ініціативи Співпраці, визначені можливості росту

масштабів співпраці між регіоном Прикарпаття і прикордонними регіонами (Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина). Основою співпраці виступають спільні інтереси регіонів, які виникають з близького сусідства, подібними традиціями, звичаями, наближеним рівнем соціально-економічного розвитку, тобто транскордонна співпраця.

Особливістю Карпатського регіону є наявність на його території ряду спеціальних (вільних) економічних зон. Кожна вільна економічна зона – це частина регіону, на якій встановлюється і діє спеціальний правовий режим економічної діяльності. Вільні економічні зони у країнах з перехідною економікою сприяють швидкому становленню ринкових відносин. В Україні вільні економічні зони почали розвиватись з 1996 р. Початковими правовими засадами створення і функціонування вільних економічних зон є Закон України “Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” від 13 жовтня 1992 р., концепція створення спільних (вільних) економічних зон в Україні (Постанова Кабміну України від 14 березня 1994 р.).

На території Карпатського регіону функціонують спеціальні (вільні) економічні зони: “Яворів”, “Курортотопліс Трускавець”, “Закарпаття”. Досліджуваний регіон має реальні можливості для зонування, оскільки він поєднує чинники сприятливого транспортно-географічного положення, сформованого комплексу загальноекономічних зв'язків, історико-культурних і архітектурних пам'яток. Перетворення в Карпатському регіоні визначаються не тільки успіхами в економічному розвитку, вони полягають і в якісно новій спрямованості соціально-економічного розвитку регіону в єдиному народногосподарському комплексі.

Отже, сучасний етап розвитку суспільства і формування ефективних ринкових відносин вимагає вдосконалення принципів і методів регіонального управління. Недостатнім на сьогодні є взаємодія сільського населення з органами місцевого самоврядування та взаємодія виробничих структур у регулюванні соціально-економічних процесів. Органи місцевого самоврядування, повинні активно застосовувати насамперед економічні принципи і методи управління в тісному поєднанні з соціально-психологічними методами, а саме, розвитком самоініціативи та політичної й соціальної активності населення. Організаційна і функціональна структура управління розвитком регіону повинна бути пристосована до конкретних умов регіону: природної зони, територіально-галузевої структури адміністративного району, специфіки економічного розвитку аграрного сектору, демографічних, міграційних та інших характеристик.

1.Долішній М.І., Паламарчук М.М., Паламарчук О.М., Шевчук А.Т. Соціально-економічне районування України. – Львів, 1997.

2.Регіональна політика: методологія, методи, практика / Ін-т регіональних досліджень НАН України; Відпов. ред. академік НАН України М.І.Долішній. – Львів, 2001. – 700 с.

3.Поповкін В.А. Регіонально-цільовий підхід в економіці. – К.: Наук. думка, 1993. – С.14-16.

3.Кравців В.С. Поняття екологічної безпеки, його соціально-економічний зміст та особливості // Стратегія екологічної безпеки (регіональний контекст) / За ред. М.І.Долішнього, В.С.Кравціва. – Львів, 1999. – 243 с.

Отримано 16.02.2006

УДК 338.4 (477)

І.Г.ЄРЕСЬКО, канд. екон. наук

Черкаський державний технологічний університет

СТРУКТУРА ЕКСПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ ЧЕРКАСЬКОГО РЕГІОНУ

Виконується ретроспективний аналіз стану експортних операцій підприємств Черкаського регіону.

В умовах переходу до нових умов господарювання на особливу увагу заслуговує питання формування експортної політики регіонів України та формування їх експортного потенціалу [2]. Тому виявляється актуальним аналіз сучасної структури зовнішньоторговельних операцій підприємств Черкаської області з особливим зосередженням на визначенні сутності їх впливу на формування експортоорієнтованої економіки регіону.

Географія експортної діяльності області має широке коло розповсюдження, область здійснює зовнішньоекономічні зв'язки з 85 країнами світу.

Зона експортних поставок товарів з нашої області порівняно з 2002 р. збільшилась на 4 країни, і їх кількість становила 85 (рис.1). Обсяги експорту товарів порівняно з 2002 р. зросли майже по всіх регіонах світу. Відвантаження до Європи (29 країн) збільшились на 47%, в тому числі до країн ЄС (їх було 13) – на 28%, до країн СНД (11 держав) – на 42%, до Азії (21 країна) – на 28%, до Америки (11 країн) – в 2 рази, в Австралію – в 21 раз. Виключення становить лише африканський континент – експорт до нього зменшився на 5%, хоча кількість країн навіть збільшилась на 4 і дорівнює 12 [1, 3].

Серед країн світу, до яких підприємства Черкащини вивозять товари, традиційно найбільшу питому вагу мають: Російська Федерація - 17,5% експорту області (49,7 млн. дол.), Німеччина – 12,0% (34,3 млн. дол.), Туреччина – 10,8% (30,7 млн. дол.), США – 5,6% (16,0 млн.